

Laisvės klausimas, kuriam skirti šie Tautosakos darbai, buvo perimtas iš akademinio eksperimentinio 11-ojo Prigimtinės kultūros seminaro. Ne vienam autoriui šis klausimas buvo lyg iššūkis, atrodė per daug bendras, per daug abstraktus tai medžiagai, kurią yra įpratę tirti folkloristai ir etnologai. Tačiau į savo šaltinius pažvelgus kartu su filosofais, istorikais, literatūrologais, menotyrininkais, atsivėrė tiek naujų priegių, kad mielai tęstume laisvės klausimą per kelis tomus. Tai rodo, kad be laisvės dėmens jokia kultūra, net ir laikoma tradicine, nebūtų sau pakankama.

Žurnalas pradedamas seminaro dalyvių palaikiusiu ir drąsinusiu Viktorijos Daujotytės-Pakerienės tekstu, bandančiu punktyru nužymėti laisvės problemikos lauką. Šiuo tomu, kaip matysite, apeita tik jo dalis.

Plėtojamos trys laisvės potemės. Pirmąją susitelkiama į kasdienes laikysenas, būsenas klausiant, kiek ir kaip jose gali pasirodyti asmens laisvė ir orumas. Grįžtama prie matytų laisvų žmonių, bandant suvokti, kuo remiasi pirminė intuicija dėl jų laisvumo. Siejamos vieno klausimo straipsnių autorės eina skirtingais keliais. Literatūrologė V. Daujotytė-Pakerienė kalba apie tyliąsias būsenas, rasdama jas tautosakoje ir literatūros klasikoje, taip pat prisimindama matytas vaikystės aplinkoje. Žymėdama tylaus, lyg tuščio sėdėjimo, žiūrėjimo į nieką paradigmą, atskleidžia tokių akimirkų turiningumą ir jų būtinybę kultūrai ir kūrybai. Filosofė Jurga Jonutytė grįžta prie įsiminusių trijų žmonių gyvenimų, siejamų tarsi-neturto ir tarsi-atskirties vaizdinio. Apmąstydamą jų gyvenimą anapus stokos ir pertekliaus sąvokų, atskleidžia juos kaip sąmoningai nesirinktos ir nesiektos, bet akivaizdžiai pasiektos laisvės atvejus. Etnologė Giedrė Šmitienė aprašo lengvą artimai pažintos kaimo moters sąmonę, atskleidžiamą laisvumo galimybes pasyvumo plotmėje. Menotyrininkė, fotografijos istorikė Margarita Matulytė, priimdama iššūkį, kelia kraštotyrynėse fotografijose užfiksuotų žmonių laisvės ir orumo klausimą. Bandydama prasiskverbti pro fotografijos paviršių formuluoja metodologines tokio tyrimo prielaidas.

Antroji tomo potėmė skirta kūrybos laisvei. Skelbiamos publikacijos ją atidengia dvejose kiek netikėtose srityse. Menotyrininkė ir istorikė Skaidrė Urbonienė, žvelgdama į XIX a. pabaigos ir XX a. pirmosios pusės dievdirbystę, klausia, kiek dievdirbį galima matyti kaip laisvą kūrėją bei kas ir kodėl riboja jo kūrybinę laisvę. Istorikas Rimoydas Laužikas nagrinėja tradicijos ir kūrybos laisvės santykį Lietuvos gastronomijoje. Sekdamas receptų kaitą XVII–XIX amžiuje Lietuvoje rašytose virėjų knygos

autorius parodo, kaip kūrybos laisvė yra negalima be tradicijos išmanymo ir kartu kaip kūryba užtikrina tradicijos gyvybingumą.

Žmogaus prigimtinės laisvės nuolat susiduria su skirtingais nelaisvės būdais. Okupacija, neigdama laisvę, sudaro išskirtines sąlygas suvokti jos vertę. XX a. pradžios savanorių kovas ir partizanų pokarį galima matyti kaip prigimtinės kultūros išbandymus. Ir tai yra trečioji šiame tome plėtojama potėmė. Vykinto Vaitkevičiaus ir Algimanto Stalilionio straipsnis skirtas kariuomenės savanoriams, stojusiems į kovą už Lietuvos laisvę 1918 metais. Remiantis naujai surinktomis rašytinėmis ir sakininėmis žiniomis iš Pumpėnų valsčiaus, rekonstruojamos savanorių kovos intencijos ir motyvai. Aistės Petrauskienės straipsnis skirtas pokario partizanų kovoms. Remdamasi Dovydo Fainhauzo pagrindžio valstybės teoriniu modeliu, autorė pagrindžia naują partizaninio karo interpretaciją – Lietuvos partizanų pagrindžio valstybę. Ši naujos kartos istorikė savo darbuose susitelkia ne tik prie partizanų kovos už laisvę, bet ir prie šios kovos pasakojimo reikšmės jaunajai kartai, šiandien dar tik brandinančiai istorijos ir kovos už laisvę suvokimą. Potėmė užsklendžiama kontraversišku Algio Mickūno tekstu apie partizano sąmonę. Pradėdamas atvėrimu istorinės situacijos, kada priešinantis okupacijai pasirenkama trauktis į mišką, filosofas atskleidžia partizano sąmonės universalumą. Šiai sąmonei būdinga klausti dėl esamos padėties ir prisiiinti atsakomybę. Esame pripratę prie sakininės istorijos tyrimų, kur vienas šalia kito sugula skirtingi pasakojimai – stribo, partizano, saugumiečio, disidento, ir kiekvienas liudija savo motyvus. Filosofas atmeta situatyvistinę logiką, sukyla prieš amžiną teisinimą aplinkybėmis, iškeldamas laisvės, žmogiškumo ir atsakomybės neišskiriamumą. A. Mickūno mąstymas gali pasirodyti per daug išgrynintas, bet kartu jis verčia nepatogiai suvokti, kiek gajus yra šiandienos polinkis nevadinti dalykų tikraisiais vardais.

Šaltinių publikacijų skiltyje – devyni Kazimieros Kairiūkštytės-Galaunienės laišakai iš Archangelsko srities Jercevo lagerio. Šie laišakai atrinkti iš didelio tremties fondo, leidusio suvokti, kaip paradoksaliai lageris gali tapti intensyviausio laisvės jautimo ir jos vertės saugojimo vieta.

Iprastame Tautosakos darbų „Sukakčių“ skyrelyje Kazio Bradūno 100-osioms gimimo metinėms skirtas Konstanto Algirdo Aleksyno vos ne detektyvinis tyrimas apie vieno romano autorystę. Su aštuoniasdešimtuoju gimtadieniu Dainius Razauskas sveikina žymią filologę, semiotikę, balkanistę, Lietuvos baltistų bičiulę Tatjaną Ciojan. Algirdo Juliaus Greimo šimtmetį pažymi Dainius Vaitkevičienės straipsnis. Autorė intriguoja susekdama A. J. Greimo mitologinių tyrimų ištakas, išryškindama jų pirmines intencijas ir siekius, leidžia susidaryti tyrimų visumos vaizdą. Šiam jubiliejui skirta ir trijų laiškų publikacija. A. J. Greimo laišakai, kuriuose iškeliamas ir ginamas vidinis žmogaus poreikis laisvai mąstyti, dar kartą grąžina mus prie šio tomo temos.

The question of freedom that the current 53rd volume of Tautosakos darbai / Folklore Studies focuses on is a legacy from the academic experimental 11th Seminar on the Local Culture. For many authors this question presented a challenge, appearing too general and too broad to apply to the research materials, which folklorists and ethnologists usually investigate. However, scrutinizing the sources together with philosophers, historians, literary and art critics revealed so many possible new approaches that we would gladly continue discussing the issue of freedom for several volumes onwards. This alone presents substantial proof that no culture, even the one considered traditional, would be self-sufficient without the component of freedom.

The journal starts with the text by Viktorija Daujotytė-Pakerienė, who encouraged the participants of the seminar by marking out the problematic field related to freedom. However, as the reader will find out, this volume could cover only part of this field.

Three freedom-related subtopics received attention here. The first one focuses on daily attitudes and modes of being, questioning the extent and ways that personal freedom and dignity can manifest there. The authors revisit their experiences of meeting decidedly free people and attempt to detail the grounds for their initial intuitive notion of this freedom. However, although pursuing the same task, the authors choose different paths. The literary scholar Daujotytė-Pakerienė discusses modes of silence, discovering them in folklore and classical literature, as well as remembering seeing them in her childhood environment. Having sketched out the paradigm of silent and seemingly idle sitting and looking at nothing, this author reveals the inner meaning of such peaceful moments and their importance to all kinds of culture and creativity. Philosopher Jurga Jonutytė turns back to her memories of the lives of three people connected by the image of alleged poverty and alleged marginality. However, considering these lives beyond the concepts of lack and prosperity, she reveals them as cases of obviously achieved freedom, although this freedom is hardly the matter of conscious choice or struggling. Ethnologist Giedrė Šmitienė describes the easy consciousness of a village woman that she used to be closely acquainted with, pointing out the possibilities of freedom against the level of passivity. Art critic and historian of photography Margarita Matulytė meets the challenge of highlighting the issue of freedom and dignity in the case of people posing for ethnographic photos. Her attempt of penetrating deeper through the surface of photograph also results in formulating methodological prerequisites of such an investigation.

The second subtopic of the volume focuses on creative freedom, which appears in a couple of rather unexpected spheres. An art historian Skaidrė Urbonienė turns to the “god-making” in the end of the 19th – the first half of the 20th century Lithuania to reveal the extent to which the wood-carver can be perceived as a free artist, as well as factors and reasons limiting his creative freedom. Historian Rimoydas Laužikas sets out to analyze the relationship of tradition and creative freedom in the Lithuanian gastronomy. Tracing changes in the recipes through cooking books written in the 17th – 19th centuries in Lithuania, this author proves creative freedom to be impossible without profound knowledge of tradition, as well as creative approach to be the way of ensuring the vitality of tradition.

The inherent human freedom constantly has to face various modes of captivity. By denying freedom, occupation creates exceptionally acute conditions to appreciate its value. The volunteer fighting in the beginning of the 20th century and the partisan resistance after the WWII can be viewed as challenging the local culture. This issue constitutes the third subtopic discussed in this volume. The article by Vykintas Vaitkevičius and Algimantas Stalilionis deals with the story of volunteers joining the Lithuanian army to fight for the national freedom in 1918. The newly accumulated written and oral data from Pumpėnai rural district helps reconstructing the intentions and motives lying behind the volunteer fighting. The subject of the article by Aistė Petrauskienė is partisan resistance after the WWII. Aided by the theoretical model of the underground state developed by Dawid Fajnhauz, this author substantiates her new interpretation of partisan fighting, defining the phenomenon as the Lithuanian partisan underground state. This historian of the new generation focuses not only on the partisan fight for freedom, but also on the meaning of the narrative of this fight to the young generation, which currently just explores the concepts of history and fighting for freedom. Algis Mickūnas rounds up the subtopic with a controversial text on partisan consciousness. Having first depicted the historical situation when making the choice of opposing the occupation involved retreating to the woods, the philosopher reveals the universal quality of the partisan consciousness, i. e. questioning the situation and accepting the responsibility. We are already used to studies in oral history comprising parallel narratives by collaborators, partisans, KGB activists, and dissidents, with everyone disclosing their own motives. The philosopher rejects the situational logic, rebels against the perpetual justification by circumstances, advocating instead for the inseparable nature of freedom, humanism and responsibility. Mickūnas’ speculation may seem all too rectified, but at the same time, it prompts uncomfortable realization of the contemporary pervasive tendency of shrinking from giving things their real names.

The chapter of source publications comprises nine letters by Kazimiera Kai-riūkštytė-Galaunienė written from Yercevo prison camp in Archangelsk oblast, in 1953–1955. Having been selected from substantial collections by deportees, these

letters allow for grasping the paradoxical way that prison camp may become the place of the most intense experience of freedom and the keenest preservation of its value.

The traditional chapter of “Anniversaries” in this volume includes an almost detective investigation by Konstantas Algirdas Aleksynas, seeking to establish the authorship of one literary song, which is dedicated to the 100th anniversary of Kazys Bradūnas. Further, Dainius Razauskas congratulates a famous philologist, semiotic, balkanist, and a good friend of Lithuanian researchers Tatyana Civyana on her 80th birthday. The article by Daiva Vaitkevičienė commemorates the centenary of Algirdas Julius Greimas, tracing the origins of Greimas’ mythological research, highlighting his initial intentions and goals, and enabling the reader to form the general vision of his studies. The publication of three letters is also dedicated to this anniversary. By promoting and defending the inner human need to think freely, Greimas once again returns to the main topic of this volume.